

EKSKURSION TIL ROLD SKOV OG LILLE VILDMOSE

Søndag d. 23. august 2009

I fint vejr mødtes 21 deltagerne på p-pladsen i Rebild ved indgangen til Rebild nationalpark. Vært var skovrider Bent Egede Andersen, turarrangør Niels Bundgaard. Første del af turen foregik i Rebild Bakker, som er opstået ved Lindenberg Ådal i forbindelse med at smeltevand fra sidste istid har dannet dybe smeltevandsdale. Bakkerne dækker 150 ha. Fra p-pladsen krydsede vi vejen (hulvejen) og gik mod Gravlevdalen for at se den genskabte Gravlev sø, som er resultat af et stort naturgenopretningsprojekt.

Fig. 1. Bøgeskov på moræneskrænten.

Vi gjorde ophold på toppen af morænen. Nedenfor har der været en issø opstået pga. en isprop ved udløbet til Limfjorden. Toppen af morænen ligger i 95 m højde og der er et fald ned til 6 m højde. Fjorden nåede i stenalderen helt herind.

50 % af bakkerne er urørt græsningsoverdrev, og bøgeskov er naturlig vegetation her, men i lyngbakkerne holdes bøgen nede. Vi har her en af de nordligere udbredelser af bøg.

Store partier af bøgeskoven består af flerstammede og forvredne træer, og betegnes troldeskov, men det skyldes ikke specielle genetiske kloner, det skyldes påvirkning fra dyr og mennesker (nedbidning og brændehugst). Bøgetræernes alder har været diskuteret, de er ikke 200 år som angivet, mange er foryngelse, stødskud, som kun er 100 år gamle (fig. 1).

Et gammelt, bugnende mirabeltræ, som stod ved et tidligere husmandssted, blev det næste naturlige stop. Ved næste tomt voksede asketræer, som kun var lidt angrebet af askesyge. Det blev diskuteret om der kunne være tale om en modstandsdygtig klon. Endvidere sås bævreasp, som er en god pionerart, men i bakkerne er de uønskede, og blev tidligere rykket op af spejderne!

Store områder af ådalens natur blev fra midten af 1800-tallet forandret: Vandløb blev rettet ud, moser og fugtige områder blev drænet, Gravlev sø blev afvandet, der blev anlagt dambrug og jorden indgik i omdriften. Det blev ændret i 1990'erne, hvor dambrug og parceller blev opkøbt, bønderne fik erstatningsjord og amtet

Fig. 2. Gravlev sø med udsigt mod Gravlev kirke.

rejste en fredningssag, der først blev afsluttet i 2005. Nu græsses jorden omkring søen og ligeledes op ad skråningerne, så tilvoksning forhindres (fig. 2).

Lindborg ås forløb gik tidligere udenom Gravlev sø langs dalens østlige side, og således er det stadig, selv om det ville være naturligere at lade åen løbe gennem søen. Men det har mødt modstand fordi gedderne i søen spiser 95 % af havørredsmolten. Det gav anledning til en diskussion om naturgenopretning, som ofte ender med at man skaber den natur, befolkningen synes om på bekostning af den oprindelige natur.

Ravnekilde er nok det bedst kendte vandløb i Rold Skov. Temperaturen er meget stabil, altid 7 grader, her findes vårfluer, som er relikter fra istiden, normalt findes de kun foran gletchere. Et nyt åløb forløber ganske nær kilden og havørrederne går helt herop til kilden (fig. 3).

Fig. 3. Ravnekilde.

Fig. 4. Lyngklædte bakker i Rebild nationalpark

Der blev lige tid til at nævne Tingbæk kalkminer, som i 1905 blev købt af Anders J. Bundgaard. Bundgaard, som var billedhugger, skabte bl.a. Cimbrertyren, der er opstillet på Vesterbro i Ålborg og Gefionspringvandet i København. I kalkminerne indrettede han et skulpturmuseum, hvor kærnen i udstillingerne er hans egne skulpturer.

Et mindre kendt vandløb er Kovadsbækken, som aldrig er blevet reguleret, det har altid haft et naturligt forløb.

Rebild Bakker er lyngklædte, og lyngen, som optræder på de udpinte, udvaskede skrænter, var netop grunden til, at mange fra egnen udvandrede, især til Amerika. Nu er det en kamp at bevare lyngen på bakkerne. Nitrat vælter ned fra himlen og gøder jorden således at lyngen får konkurrence fra andre planter, som skal holdes nede. Nu er ørnebregnen på hastig fremmarch ikke blot her i bakkerne men mange steder i Danmark. Den forsøges bekæmpet på forskellige måder. Den slås

med le 3 gange om året, således at plantens fotosyntese hæmmes ved reduktion af bladmassen. Planten skulle kunne udsultes på 3 år, men den er nu slået i 5 år med det resultat, at planten er blevet lavere, men den er der stadig takket være dens kraftige rhizom. Maskiner er også prøvet, men bakkerne er stejle, så de er besværlig at anvende.

Lyngen har også selv et problem, den er angrebet af lyngens bladbille og lyngen trænger endvidere til foryngelse. Man har forsøgt med fåregræsning. Da fårene blev fjernet, kom der bølget bunke, men da fårene blev sat ud igen, kom lyngen tilbage. På en del af bakkerne er bøgen fjernet. Tidligere blev bakkerne 'plejet' idet lyng og bøgpur blev slået med lyng-le, og anvendt som brændsel m.v. (fig. 4).

Der blev en kort lejlighed til at mindes Max Henius, som udvandrede til USA i slutningen af 1890. Han rejste tilbage til Danmark og købte 40-50 ha af Rebild Bakker, som han i 1912 forærede til den

danske stat. Hvert år d. 4. juli fejres USA's uafhængighedsdag med deltagelse af mange prominente personer fra USA og DK.

Frokosten blev indtaget i Klænghuset, som blev opført af Jens Hvass. Her har været planteskole, og her opbevares kogler og frøene renses.

Næste stop efter frokosten var Den Jyske Skovhave, men inden vi gik derind samledes deltagerne på modsatte side af vejen omkring 'Forstrådens gran', som skovrider L.F.E. Hintz i 1887 lod plante til minde om sin forgænger forstråd H.J. Hansen (fig. 5). Træet er plantet netop på det sted, hvor forstråd Hansens hest blev

begravet. Det er en douglasgran, som kendes på den karakteristiske afskallende bark (fig. 6). I 1998 var træet ca. 40 meter højt og ca. 4,4 m i omkreds i brysthøjde.

Arealet, hvor Den Jyske Skovhave ligger, var tidligere skov (1/3) og hede (2/3). Skovhaven er på 14 ha og rummer 150 forskellige arter af træer og buske. Den blev anlagt tilbage i 1886-1902, hvor skovrider Hintz tilplantede arealet med mange forskellige arter af træer. Det var dobbelt dristigt, dels vidste han ikke, om træerne kunne overleve, og dels var det imod de ordrer han havde modtaget af sin chef, som kun ønskede bøg, eg og rødgran i området. Belønningen for ulydigheden ses i dag i form af meget store

Fig. 5 og 6. 'Forstrådens gran' med den for douglasgranen karakteristiske bark.

og flotte eksemplarer af træer, hvoraf skal fremhæves *Abies grandis* fra 1896. Den er nu 43,5 m høj og rummer over 32 m³ træ. Et andet eksemplar af samme art, 109 år gammel, var netop fældet og solgt til brug som klatremast. Den var 47 m høj, indeholdt 30 m³ træ, og blev solgt for 45.000 kr. Endvidere sås Douglasgran, Grandis og *Tsuga heterophylla* i en færdig beplantning. *Tsuga heterophylla* står sig selv ganske uhæmmet.

En del af de afprøvede arter indgår i dag stadig i dansk skovbrug. Det gælder Sitkagran, Nobilis og Douglasgran.

Skovhaven blev åbnet for offentligheden i 1970 og er absolut en seværdighed.

Desværre er skiltningen ikke holdt ved lige, men det kan til gengæld medføre engagerede diskussioner. Nogle af deltagerne samledes eksempelvis under

en meget høj *Abies grandis*, som blev bestemt takket være en nedfalden gren med kogler (fig. 7).

Mere information om skovhaven fås i DDÅ Bind VI, 1987.

Næste stop var Lille Vildmose, hvor vi blev introduceret til det spændende naturgenopretningsprojekt i Portlandsmosen.

Frem til ca. 1750 var Lille Vildmose en ødemark, som bestod af 7.500 ha højmosen. Men i 1750 startede landvindingen med gravning af en 2 km lang og 7 m dyb kanal frem til Kattegat. Kanalen afvandede først Møllesø, der var den største af områdets seks søer. Derpå blev Birkesø afvandet og i 1762 blev også Lillesø og Toftesø tømt for vand. Områderne blev opdyrket eller anvendt til græsning og høslæt.

I slutningen af 1700-tallet startede tørvegravningen, og især under 2. verdenskrig blev der i Portlandsmosen gravet store mængder af tørv til brug for cementfabrikken Aalborg Portland (fig. 8). Gravningen er fortsat, idet Pindstrup Mosebrug i løbet af 1950'erne for alvor etablerede sig med produktion af klyner og sphagnum til jordforbedring i haver, gartnerier og planteskoler.

I 2007 blev Lille Vildmose fredet, og dermed slutter produktionen af sphagnum, men først i 2011 udløber de sidste gravetilladelser. I alle årene har Portlandsmosen fungeret som brændselsreserve til Aalborg Portland Cementfabrikkerne. Mens Portlandsmosen blev udnyttet, blev der aldrig gravet i Toftemosen, der ligger sydligere.

Mens der i mere end 250 år er lagt et uhyre stort antal arbejdstimer i anstrengelserne for at afvande området, bliver

Fig. 7. Kogler af *Abies grandis*. Foto: K.I. Christensen

Fig. 8. En af de gamle tørvegrave med trævækst langs bredden.

der nu lagt mange timer i at få mosen til 'at holde på vandet'. Det sker ved nedgravning af plastspunsvægge og træskot. Den omfattende dræning og efterfølgende tilgroning med birk og fyr er i færd med at ødelægge den oprindelige høj-mosevegetation. Naturgenopretningen skal give den oprindelige vegetation bedre vilkår.

Også søerne skal genetableres. Tofte sø er allerede genetableret, og derpå følger Birkesø.

Projektet forventes færdigt i marts 2010 og koster 12 mio. kroner, hvoraf 2/3 betales af Skov- og Naturstyrelsen og 1/3 af Åge W. Jensen Fond. Denne fond er også ejer af Tofte Skov, som ligger sydligere.

Der er stor grund til at glæde sig over projektet, der også omfatter opsætning af information og udlægning af gangbroer,

således at alle har mulighed for at iagttage karakterarterne på nært hold. Vi så foruden forskellige sphagnumarter bl.a. multebær, tranebær, hvid næbfrø og masser af soldug.

Man kan få et godt overblik over området ved at gå til Google Earth, og der er meget informationsmateriale om Lille Vildmose på nettet.

Dagens sidste punkt var Tofte sø med fugletårn, skarver og mange andre fuglearter.

Desværre havde Havørnene netop den dag valgt at gemme sig for dendrologerne!

Jette Dahl Møller